

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและปัญหา

จดหมายส่วนตัวของบุคคล เป็นเอกสารชิ้นต้นประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญช่วยให้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวประวัติ ความรู้ลึกนึกคิด และผลงานของบุคคลที่ต้องการศึกษาเป็นอย่างดี และนอกจากจะช่วยให้ได้เข้าไปสัมผัสส่วนลึกแห่งภาวะของบุคคลแล้ว จดหมายส่วนตัวของบุคคลสำคัญมากมายได้ช่วยเปิดเผยให้เห็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ความเป็นไปของประเทศ และสภาพสังคมของแต่ละยุคสมัย ดังที่ เอ็ดเวิร์ด เอ. แพร์รี (Edward A. Parry) กล่าวว่า " . . . ในการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมของประเทศชาติ จะศึกษาได้จากจดหมายหรือบันทึกส่วนตัวของบุคคลทั้งบุรุษและสตรีในสมัยก่อน ๆ"^๑

จดหมายส่วนตัวของ มารี เดอ ราบูแตง-ซังตาล เดอ เซวีนเย (Marie de Rabutin-Chantal de Sévigné) สตรีผู้มีชื่อเสียงชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๒๖ ถึง ค.ศ. ๑๖๘๖ เขียนถึงบุตรชื่อ ฟรังซัวส์ มาเกอร์ริต (Françoise Marguerite) เป็นระยะเวลาติดต่อกันนานถึง ๒๕ ปี นอกจากจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผลงานวรรณกรรมยอดเยี่ยมชุดหนึ่งของฝรั่งเศสแล้ว^๒ ยังมี

^๑ Edward A. Parry, "Introduction," in The Letters from Dorothy Osborne to Sir William Temple (London: Dent, 1932), p.vii.

^๒ The New Century Cyclopedia of Names, edited by Clarence L. Barnhart and William D. Halsey (New York: Appleton-Century-Crofts, 1954), 3: 3565.

คุณค่าอย่างสูงทางด้านประวัติศาสตร์ เพราะได้เปิดเผยประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสในสมัย
นั้นอย่างละเอียดถี่ถ้วน^๑

ในวาระวาระกรรมไทย จดหมายส่วนบุคคลซึ่งมีเนื้อหาให้ความรู้ด้านต่าง ๆ
เคยมีมาแล้วในอดีต ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดชุดหนึ่งได้แก่ ไกลบ้าน ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขา
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
นิภาภักดี เมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๕^๒ นับว่าเป็นสารคดีท่องเที่ยวที่
ดีเลิศเล่มหนึ่งซึ่งสามารถใช้เป็นเอกสารประกอบการค้นคว้าเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่
และขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

หนังสืออีกชุดหนึ่งซึ่งนักศึกษาด้านอักษรศาสตร์และภาษาศาสตร์ใช้ศึกษา
ค้นคว้ากันอยู่เสมอ คือ บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ มีสาระเนื้อหาหลักซึ่งไปในด้าน
นิรุกติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย เป็นลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ประทานพระยาอนุমানราชชน^๓

ส่วนจดหมายส่วนบุคคลซึ่งมีเนื้อหาพร้อมด้วยความรู้ในด้านต่าง ๆ
เท่าที่เคยปรากฏเผยแพร่ในวงการหนังสือของไทยไม่มีเล่มใดจะยิ่งใหญ่เทียบเท่า
สาส์นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
และสมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ^๔ ผู้ทรงนิพนธ์ทั้งสองพระองค์ซึ่งทรงได้

^๑ Chamber's Biographical Dictionary, edited by J. O. Thorne (Edinburgh: Chambers, 1961), p.1160.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ไกลบ้าน ฉบับมีรูปภาพ
พร้อมด้วยจดหมายเหตุประกอบ (พระนคร: โอเดียนสโตร์, ๒๔๔๖), ๒ เล่ม.

^๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ,
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทานพระยาอนุমানราชชน
(พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖), ๔ เล่ม.

^๔ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ สมเด็จพระยาตำราญ
ราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และ
สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๒๗ เล่ม.

รับสารคดีว่าเป็นนักปราชญ์แลมบุคคลสำคัญของโลก ผลงานวรรณกรรมชุดนี้นอกจาก
พรรณนาความรู้ทางด้านต่างๆ อาทิ อักษรศาสตร์ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี
ศิลปะ วรรณคดี ฯลฯ อย่างกว้างขวางแล้วยังก่อปรด้วยพระคำริ พระวินิจฉัย และพระ
วิจารณ์ในเรื่องต่างๆ อย่างละเอียดลึกซึ้ง

มีผู้ใช้สารสนสมเด็จ เป็นแหล่งอ้างอิงและประกอบการวิจัยในเรื่องต่างๆ
มาบ้างแล้วเป็นจำนวนไม่น้อย แต่นับว่ายังไม่รู้จักใช้กันอย่างกว้างขวางเท่าที่ควร
ทั้งนี้เนื่องมาจากอุปสรรคหลายประการคือ ประการแรกสารสนสมเด็จ เป็นจดหมาย
โต้ตอบระหว่างบุคคล ย่อมมีเรื่องส่วนตัวและเรื่องอื่นๆ ปะปนอยู่เป็นธรรมดา เนื้อหา
ของความรู้แต่ละเรื่องไม่ติดต่อกันโดยตลอด การศึกษาเรื่องที่ต้องการโดยเฉพาะ จึง
ค่อนข้างยากลำบากและใช้เวลามากยิ่งกว่าศึกษาจากหนังสือทั่วไป ประการที่สอง
แม้จะเป็นที่ทราบกันดีในวงการศึกษว่าสารสนสมเด็จ ได้รวบรวมความรู้ต่างๆ ไว้มากมาย
สาขาวิชา แต่ยังไม่มีการสำรวจรายละเอียดและขอบเขตของเนื้อหาทั้งหมดให้ปรากฏ
ออกมาอย่างแน่นอนว่ามีขอบเขตในด้านความรู้ใดบ้าง และแต่ละค้ำนั้นมีเนื้อหามากน้อย
เพียงไร ประการที่สาม ถึงแม้ว่าองค์การค้ำของคุรุสภาผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดนี้เมื่อ พ.ศ.
๒๕๐๕ ได้จัดทำ "สารบัญค้ำเรื่อง" ทั้งหมดขึ้นแล้วก็ตาม แต่ยังไม่ละเอียดพอที่จะช่วย
ผู้ใช้หนังสือชุดนี้ได้เต็มที่

จากการที่ได้ตระหนักถึงอุปสรรคหลายประการในการศึกษาค้นคว้ำหนังสือ
ชุดที่ทรงคุณค่ายิ่งนี้ เป็นเหตุให้ผู้วิจัยมีความสนใจและเลือกเขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง
"การวิเคราะห์เนื้อหา "สารสนสมเด็จ" เพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัย" เพื่อ
สำรวจขอบเขตและวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือสารสนสมเด็จ ให้ทราบว่าจะใช้ประกอบการ
ศึกษาและค้นคว้ำวิจัยในด้านใดได้บ้างและในแต่ละค้ำมีเนื้อหามากน้อยเพียงไร เพื่อ
พยายามจัดท้ำสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับ เป็นคู่มือช่วยศึกษาค้นคว้ำ เรื่องต่างๆ
ในหนังสือได้โดยสะดวกรวดเร็วและอย่างละเอียดกว้างขวางที่สุดและเพื่อเผยแพร่
คุณค่าในการ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้ำอ้างอิงและประกอบการวิจัยของหนังสือชุดนี้ให้ได้
รู้จักกันอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อรวบรวมเนื้อหาของความรู้ในเรื่องเดียวกันที่กระจายอยู่ในแต่ละเล่มของหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" มาไว้ด้วยกัน โดยทำสาระสังเขปเนื้อเรื่องตามลำดับเลขหมู่ของระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดและสำรวจขอบเขตเนื้อหาของหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" อย่างละเอียดตามระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้ ให้ทราบว่าผู้ใช้ศึกษาค้นคว้าอ้างอิงและประกอบการวิจัยได้มากน้อยเพียงไรและในด้านใดบ้าง
๓. เพื่อจัดทำบรรณนิสัมพันธ์ของหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" อย่างละเอียดตามวิธีการทางบรรณารักษศาสตร์ ให้สามารถใช้เป็นคู่มือค้นเรื่องได้อย่างสะดวกรวดเร็วและละเอียดที่สุด

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ศึกษาประวัติส่วนตัวส่วนพระองค์ การศึกษา พระกรณียกิจและผลงานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระยาอภัยราชาธรรมาธิบดี เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของพระองค์ผู้ทรงให้กำเนิดผลงานวรรณกรรม "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" อย่างละเอียด
๒. การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดของหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" ฉบับที่จัดพิมพ์โดยองค์การการค้าของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีเนื้อเรื่องรวมทั้งหมด ๒๖ เล่ม (เล่มที่ ๒๗ เป็นสารบัญชั้เรื่อง) โดยใช้ระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. เนื้อหาทั้งหมดของหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" เป็นข้อมูลสำหรับการวิจัย
๒. แบบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดของหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" เชื่อถือได้ วัดได้ตามวัตถุประสงค์ และผิดพลาดน้อยที่สุด
๓. ระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้ ซึ่งนำมาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์

เป็นที่ยอมรับในการวิเคราะห์หมวดหมู่หนังสือกัน เป็นสากล จึงเชื่อได้ว่าเหมาะสมที่สุด สำหรับใช้วิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัย ครั้งนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหา "สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" เพื่อใช้อ้างอิง และประกอบการวิจัย" นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินงานตามลำดับขั้นตอน ดังนี้คือ

๑. ศึกษาพระประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระยาบรมมหาพิชัยราชวงศ์ และสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพอย่างละเอียดจากหนังสือและเอกสารต่างๆ ตลอดจนการสัมภาษณ์บุคคลที่ใกล้ชิดในสมเด็จพระองค์ เพื่อให้ทราบภูมิหลังของพระองค์ผู้ทรงให้กำเนิดพระนิพนธ์ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในทุกด้าน

๒. ศึกษาแนวทางวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยใช้หนังสือเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่ของระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้ และหนังสือเกี่ยวกับการกำหนดหัวเรื่อง เป็นแนวทางศึกษาประกอบกัน

๓. ศึกษาเนื้อหาหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ชุดที่จัดพิมพ์โดยองค์การคำของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๐๕ แล้ววิเคราะห์แยกแยะเรื่องต่างๆ ออกมาใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เนื้อหาชั้นอื่นๆ ต่อไป

๔. สร้างตารางวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้ระบบแผนการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้ฉบับพิมพ์ครั้งที่๑๔ เป็นเกณฑ์สร้างตารางวิเคราะห์ แล้วผู้วิจัยอ่านและวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั้งชุดลงในตารางวิเคราะห์ด้วยตนเอง

๕. การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล หลังจากผู้วิจัยอ่านและวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ครบทั้งชุดแล้ว หาการ้อยละของความถี่รวมของเรื่องในแต่ละหมวด และรวมจำนวนความถี่ของเรื่องของแต่ละเลขหมู่ในแต่ละหมวด แล้วนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาเป็นบทความกึ่งตาราง

๖. จัดทำสาระสังเขปเนื้อหาหนังสือ สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามแบบแผนของระบบการจัดหมู่ทศนิยมของคิวอี้ เพื่อรวบรวมเรื่องต่างๆ ที่อยู่กระจัดกระจายในแต่ละเล่ม

ให้ เรียบ เรียง เป็นหมวดหมู่วิชา และจัดทำครรชนีสัมพันธ์ของหนังสือสาส์นสมเด็จ ทั้งชุด ตามวิธีการทางบรรณารักษศาสตร์ เพื่อให้ใช้เป็นคู่มือศึกษาค้นคว้า เรื่องต่างๆ ในหนังสือ ได้อย่างละเอียดและสะดวกรวดเร็ว

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑. ได้เรียนรู้ขอบเขตและรายละเอียดของเนื้อหาในหนังสือสาส์นสมเด็จ อย่างแน่นอน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า เพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัย และแก่ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าโดยทั่วไป

๒. งานวิจัยนี้ได้รวบรวมความรู้ทุก เรื่องจากเนื้อหาของหนังสือสาส์นสมเด็จ ที่กระจายอยู่ในแต่ละเล่มมาไว้ด้วยกันในหัวข้อ "สาระสังเขป" โดยเรียงรายละเอียดตามลำดับหมวดหมู่ของแบบแผนการจัดหมู่เทคนิคของดิวิอี ซึ่งยังไม่เคยปรากฏว่ามีผู้ใดจัดทำมาก่อน ทำให้สามารถศึกษา เรื่องต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือชุดนี้ได้อย่างครบถ้วนในที่เดียวกัน

๓. งานวิจัยนี้ได้จัดทำ "ครรชนีสัมพันธ์" อย่างละเอียดตามวิธีการทางบรรณารักษศาสตร์ สำหรับเป็นคู่มือช่วยค้น เรื่องในหนังสือสาส์นสมเด็จ ฉบับองค์การคำของคุรุสภา พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งจะช่วยให้ศึกษาค้นคว้าให้สามารถค้น เรื่องต่างๆ จากหนังสือชุดนี้ได้อย่างสะดวก ละเอียดและประหยัดเวลายิ่งขึ้น

๔. เป็นคู่มือสำหรับบรรณารักษ์ใช้ในด้านบริการตอบคำถามและช่วยผู้วิจัย ในการค้นคว้า เรื่องสำคัญๆ เกี่ยวกับเมืองไทยในด้านต่างๆ และเรื่องน่าสนใจอื่นๆ ที่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงศึกษาค้นคว้าและมีพระวินิจฉัยเป็นแนวทางไว้

๕. ได้ศึกษาแนวทางพระดำริและพระวินิจฉัยของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ อย่างละเอียดกว้างขวางในเรื่องต่างๆ ที่ได้ทรงศึกษาค้นคว้าและแสดงไว้ใน สาส์นสมเด็จ

๖. ได้เห็นคุณค่าวรรณกรรมประเภทจดหมายส่วนบุคคลที่ทรงคุณประโยชน์ในด้าน เป็นเอกสารอ้างอิงและประกอบการวิจัยอย่างแท้จริงชุดหนึ่ง และเป็นการเผยแพร่คุณค่าให้รู้จักแพร่หลายในวงการศึกษาค้นคว้าและวิจัย

๗. ได้ศึกษาค้นคว้าพระประวัติและผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น "บุคคลสำคัญของโลก" ทั้งสองพระองค์ในที่เดียวกันโดยละเอียด

๘. ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นแบบแผนตัวอย่างการศึกษาวិเคราะห์เนื้อหาหนังสือชุด ซึ่งเป็นแนวทางให้มีการศึกษาริวิจัยเรื่องอื่นๆ อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไป

ความจำกัดของการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ "สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ" นี้ใช้ชุดที่จัดพิมพ์โดยองค์การค้ำของคุรุสภาฉบับ พ.ศ.๒๕๐๔ เท่านั้น มิได้สอบทานกับต้นฉบับ หรือชุดที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์อื่น ความบกพร่องเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือจึงอาจเกิดขึ้นจากการพิมพ์ผิดพลาดโดยสำนักพิมพ์นี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

๒๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๐๖ ถึง ๑๐ มีนาคม พ.ศ.๒๔๔๐